

Umumi Maden Durumu

Türkiye Madenciliğinin 1949 Bilançosu

1948 yılında bütün dünyada, madenlere karşı, şimdiye kadar hiç görülmemiş talep ve fiyatlardaki yükseliş temposunun 1949 da da devam etmiş olması her memlekette bir çok metruk madenlerin bile faaliyete geçmesine, çalışmakta olanların, ise istihallerinin çok miktarda artmasına ve dolayısıyla bir çok maden şirketlerinin ve maden endüstrisinin canlanmasına sebep olmuştur.

Bütün bu gelişmelere sebep, son yıllarda Birleşik Amerika'da çok geniş ölçüde silâhlanma ve çok miktarda ham metalik, maden maddelerinden stok yapma programının tatbikatına geçilmesinden ileri gelmiştir.

Memleketimiz madenciliği de dünyâ çapında olan bu faaliyet ve çalışmalardan tesirsiz kalamazdı. Esasen Türkiye'nin iktisadi kalkınma plânında maden işletmelerinin istihsal kapasitelerinin genişletilmesi prensibi mevcuttur.

Başlangıçta bu işlerin gelişmesi ve başarılması kendi imkân-kaynaklarımızdan istifade edilmek suretile sağlanması düşünülmüştür. Lâkin 1949 yılında Marshall kredisinden geniş bir şekilde faydalanılması imkân dahiline

girmesi üzerine, maden programı ve projelerimizin daha geniş bir sahaya teşmil edilmesi ve bu suretle çalışmalarımızın tesrii mümkün olmuştur.

En başta maden kömürü olmak üzere linyit, krom ve demir madenlerimiz Amerikan yardımı ile gelişimi gerçekleştirmeye başlayan madenlerimizdendir.

Maden Kömürü :

Memleketimizin gittikçe artmakta olan maden kömürü ihtiyacını karşılamak üzere istihali arttırmak ve fazlasını ihraç suretile gerek Avrupa memleketlerinin ekonomik kalkınmalarına yardım etmek ve gerekse bu sayede memleketin döviz sıkıntısını gidermek için Zonguldak - Kömür Havzasında 1948 denberi beş yıllık umumi amenajman programı ve planının tatbikatına başlanılmıştı. Bu programda ocakların ve yeraltı tesislerinin mekanizasyon ve elektrifikasyonu, modern merkezî lâvuar tesisleri, siyejler ile Zonguldak limanının inşa ve tehzizi ve iltisak demir yollarının yapılması konuları yer almış bulunmaktadır.

Diğer taraftan havzanın vüsatı ile kömür rezervlerinin kesin olarak tayin

ve tesbit olunması maksadiyle 1946 yılında M. T. A.nın çalışma programına ahnan Karbonifer etütlerine; saha, yeraltı ve laboratuvar çalışmaları, satıh kazıları ve 1947 sonlarına doğrudan derin sondajlarla arama ameliyesine başlanmış bulunmaktadır.

Karbonifer Etütleri :

Zonguldak Havzasının hakikî kömür rezervini ilmi bir şekilde tesbit etmek üzere yapılmakta olan saha etütleri havzanın güney ve güney doğusundaki örtü tabakalarına teksif olunmuş, Beycuma-Çaycuma - Filyos güney sınırına kadar uzanan bu kesimdeki örtü tabakalarında 1-10.000 ölçeğinde 350 km² den fazla bir sahanın detay etüdü ve kesitleri tamamlanmıştır. Kılıçlar, Kozlu, İhsaniye ve Kasaptarla kesimi ile Kilimli, Üzülmüş ve Karadon kesiminde kömürlü tabakaların 1: 5.000, 1: 2.000 ölçekte detay jeolojik etütlerine devam olunmuş satıh haritaları ocak ve yeraltı etütleriyle bağlanarak muhtelif seviyelerde ufki ve şakul kesitleri.

Tek makine ile 1949 yılının Ekim ayına kadar devam eden sondajlar takriben 1100 metre ilerleme yaptıktan sonra ikinci sondaj makinesinin faaliyete geçirilmesi suretiyle 1215 metre ilerleme daha yapılarak ilerleme 2315 metreye çıkarılmıştır.

Yapılan sondajlar Armutçuk - Kandilli panosundaki strüktürü ve kömür damarlarının allürünü tesbite yaramıştır.

Zonguldak Kömür Havzasında İstihsal 1923 - 1950

Yıl	Yıkınmamış Tüvenan Kömür Ton
1923	597.499
1924	994.020
1925	957.625

Yıkınmamış Tüvenan Kömür Ton

Yıl	Yıkınmamış Tüvenan Kömür Ton
1926	1.216.008
1927	1.323.000
1928	1.250.639
1929	1.421.008
1930	1.596.359
1931	1.574.091
1932	1.593.579
1933	1.852.107
1934	2.283.269
1935	2.340.491
1936	2.298.649
1937	2.306.869
1938	2.588.959
1939	2.696.397
1940	3.019.458
1941	3.019.626
1942	3.508.614
1943	3.165.741
1944	3.559.948
1945	3.719.708
1946	3.850.536
1947	3.946.245
1948	4.021.797
1949	4.181.375

Linyit:

Halen memleketimizde faaliyette bulunan altı muhtelif linyit madeni vardır.

Garp Linyitleri:

Soma, Tunçbilek ve Değirmisaz madenleri Garp Linyitleri zümresine dahil bulunmaktadır.

1 — Soma Madeni: Bandırma — İzmir demiryolu üzerinde Soma kasabasının 15 km. kadar batısındadır.

Bu madenin senelik istihsalinin arttırılması için yapılan ve hazırlanan plan ve programa dahil bulunan ocaklar, yeraltı tesislerinin makineleştirilmesi elektrifikasyonu, maden ile demiryolu arasındaki havai hattın kapa-

sitesinin arttırılması, modern kömür yıkama tesisi vücade getirilmesi, diğer bir elektrik santralının kurulması, lâmbahane, yerüstü tesislerinin tamamlanmasından sonra istihsal miktarı yükselmiş ve maliyeti de ucuzlamış olacağı gibi, bütün linyitler yıkanmış dahi olacağından, kalitesi de islâh edimiş olacaktır.

2 — *Tunçbilek Madeni*: Tavşanlı kasabasının takriben 14 km. kuzeyinde Kütahya Vilâyeti dahilinde olup ana demiryoluna Tavşanlı'daki bir şube hattı ile bağlı bulunmaktadır.

Makineli bir transportör tertibatı vücade getirmek, yerüstü teçhizatını modernleştirmek ve yeni bir santral kurmak suretile linyit istihsal miktarının arttırılması düşünülmektedir.

3 — *Değirmisaz Madeni*: Tavşanlı'nın takriben 37 km. doğusunda ve Eskişehir - Balıkesir demiryolu üzerinde Kütahya Vilâyeti dahilinde bulunmaktadır.

Bu madenin diğer madenlere nazaran rezervinin mahdut olması yüzünden istihsalin mahdut bir tonaja çıkarılması düşünülmektedir. Buna binaen bu madenin amenajmanı, yeraltı işletmesinin mahdut nispette makineleştirilmesi ile elektrik, santralı, havai hat, lâvuar ve saire gibi yerüstü tesislerinin islâhı bahis konusu olmuştur.

Garp Linyitlerinin 1949 istihsali ile satılabilir yıkanmış linyit miktarı şöyle olmuştur :

Bölge	Tuvenan	Yıkanmış
Soma	267.185 ton	241.232 ton
Tunçbilek	345.625 »	286.735 »
Değirmisaz	344.684 »	249.633 »
	957.495 ton	777.600 ton

Garp Linyitlerinde İstihsal 1938 — 1949

Sene	Soma	Tunçbilek	Değirmisaz	Yekûn
	Yıkanmış	Yıkanmış	Yıkanmış	
	Ton	Ton	Ton	
1938	52.494	9.591	13.979	76.064
1939	41.412	23.430	26.851	91.693
1940	79.276	34.689	35.291	149.256
1941	89.309	35.564	51.916	176.789
1942	105.527	76.202	84.461	333.261
1943	145.400	122.727	151.532	406.638
1944	185.199	208.104	138.511	531.814
1945	188.020	168.835	166.339	523.194
1946	139.125	142.500	177.764	453.389
1947	185.716	228.552	189.527	603.795
1948	212.923	263.894	203.222	680.099
1949	241.232	286.735	249.633	777.600

4 — *Ağaçlı Madeni*: Karadeniz sahilinde ve istanbul'un 40 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Birinci Dünya Harbinde bu bölge işletilmiş ise de o zamandanberi istihsal yapılmamış olup halen bu bölgenin rezervini tesbit ve tayin için sondajlar yapılmaktadır.

Ağustos 1949 dan itibaren 3 ay istihsal yapılmış olup ortalama olarak miktar 12.103 tondur.

5 — *Kükürtlü Madeni*: Erzurum Vilâyetine bağlı Aşkale kazasının 15km. batısındadır. Bu madende 1949 da 5 ay çalışılarak ceman yekûn ortalama olmak üzere 6.804 ton istihsal yapılmıştır.

6 -- *Çeltek Madeni*: İşletme hakkı Devlet Demiryolları İdaresine ait bulunan Çeltek linyit madeni Sivas Samsun demiryolu üzerinde Hacıbayram istasyonu yanında bulunmaktadır. 1949 istihsali 119.965 tondur.

Fabrikalarda, lokomotiflerde, memleket dahilinde işleyen gemilerde, kaloriferlerle sobalarda ve küçük sanayide yakıt olarak linyit kullanma tema-

yolu son yıllarda bâriz bir şekilde artmakta olduğu müşahede edilmiştir.

Hususi teşebbüsler tarafından elde edilen miktar dahil Türkiye'nin mecmu linyit istihsaline ait rakamlar aşağıdaki cetvelde yazılı olup, hepsi memleket dahilinde istihlâk edilmiş bulunmaktadır.

Türkiye Linyit İstihsalı
1938 - 1949

<u>Yılı</u>	<u>Ton Tuvanan</u>
1938	160.648
1939	189.502
1940	229.249
1941	311.394
1942	390.398
1943	624.789
1944	763.709
1945	725.227
1946	603.552
1947	818.379
1948	999.047
1949	1.271.936

Linyit ihtiyacının artması ihtimali göz önünde tutularak, yukarıda zikredilen madenler istihsalinin arttırılması ile ilgili muhtelif projeler hazırlanmış ve bu projelere göre önümüzdeki sene linyit istihsal miktarının 1.500.000 tona çıkacağı ümit edilmektedir.

Krom :

Gerek Etibank ve gerek hususi eşhas tarafından işletilen Krom madenlerinin istihsal kapasitelerini arttırmak ve bulunacak yeni maden rezervelerinden faydalanmak için lüzumlu olan makine âlet ve edevatın Marshall kredisinden temini hususunda 1948 de girişilen teşebbüs ve gayretler 1949 da devam etmiş ve Guleman yakınında yeni Sori madeni de faaliyete geçmiş bulunmaktadır.

Aşağıdaki cetvel 1939 dan 1949 a kadar Krom istihsal ve ihracatımızın seyrini göstermektedir. Kromun 1949 da dahili istihlâk ve satışı Karabük'e 500 ton, Erganibakır'a 117 ton olup ceman 617 tondur.

<u>S e n e</u>	<u>İstihsal</u>	<u>İhracat</u>
1939	191.644 ton	183.284 ton
1940	169.823 »	120.405 »
1941	150.308 »	150.303 »
1942	144.704 »	130.053 »
1943	146.836 »	67.533 »
1944	184.573 »	139.397 »
1945	146.097 »	73.308 »
1946	109.302 »	49.095 »
1947	102.805 »	132.157 »
1948	225.353 »	235.505 »
1949 Şark kromları	197.382 »	152.226 »
1949 Türkiye »	451.566 »	353.246 »

B a k ı r :

Halen faaliyette bulunan ve 1939 danberi Etibank tarafından işletilmekte olan Erganibakır madeninin cevher rezervi % 7,38 i Bakır olmak üzere takriben 3.500.000 ton olarak tesbit edilmiştir. Daha düşük tenörlü olan Murgul Bakır madeni henüz işletme safhasına geçmiş değildir.

Ergani Bakır izabe tesislerinin istihsal kapasitesi 10 - 11bin ton Blister Bakırdır. Flotasyon tesisleri 1950 ,de bitince izabehanede muamele göremiyen düşük tenörlü ve küçük taneli cevherler muameleye tabi tutulacaktır. Bu proje tahakkuk ettirildiğinde yıllık Blister istihsalı artmış olacaktır.

Murgul'da inşa edilmekte olan izabehanenin ikmalinde her iki izabe tesisinin müştereken sağlayacağı istihsal miktarı yekûnu memleketin senelik istihlâk edeceği miktar yekûnundan çok fazla olacağından istihsal fazlasının Avrupa memleketlerine ihracı kabil olacaktır.

<u>Sene</u>	<u>İstihsal</u>	<u>İstihlak</u>	<u>İhracat</u>
1939	6.736	—	5.917
1940	8.754	2.088	4.663
1941	10.507	1.326	1.253
1942	8.257	4.926	5.228
1943	9.780	927	11.864
1944	11.050	992	3.228
1945	9.848	2.112	378
1946	10.050	2.407	20.463
1947	10.080	5.640	6.974
1948	10.979	9.014	1.224
1949	10.895	blister rafine	7.230
	388		
	11.283		

Demir:

Bilindiği gibi Divriği Demir madeni 1937 de M. T. A. Enstitüsünce keşfedilmiştir. 1938 de faaliyete geçen Karabük Demir fabrikasının Demir cevheri ihtiyacını temin etmek üzere, Divriği madeni aynı sene içinde Etibank tarafından işletmeye açılmıştır.

Bu madenin bulunduğu yer, Sivas-Erzurum demiryolu üzerinde Gürek ve Demirdağ istasyonları arasında ve hattın bir kilometre güneyindedir.

Demir cevheri istihsalinin 2-3 misli artırılması maksadiyle Divriği için hazırlanıp iktisadî iş birliği idaresince muvafık görülmüş olan amenajman proje ve programının tatbikine geçilmiş bulunmaktadır. 1938 denberi 1949 a kadar Divriği Demir istihsal seyri aşağıda gösterilmiştir.

İstihsal:

<u>Sene</u>	<u>Ton</u>
1938	76.507
1939	232.075
1940	130.337
1941	60.734
1942	19.044
1943	91.751
1944	90.450
1945	125.708
1946	112.210

1947	145.820
1948	185.434
1949	209.648

Kükürt :

Türkiye'de Kükürt madeni Isparta İli Keçiburlu ilçe merkezi yanında olup işletmesi Etibank tarafından yapılmaktadır.

Son senelerde pazar temin edemiyen Keçiburlu kükürtlerinin geçirdiği kriz 1949 da da devam etmiştir. Bu kriz bilhassa Amerikan, İtalyan rekabeti neticesi olup bağ kükürtlerinin iç piyasada tutunamamasından ileri gelmiştir. Bununla beraber Etibank'ın her il merkezinde kurduğu teşkilât sayesinde saf Kükürt satışında görülen azalmağa mukabil bağ kükürlerinde eski senelere nazaran bir miktar artış temin edilebilmiştir.

<u>Sene</u>	<u>İstihsal</u>	<u>Satış</u>
1946	2.364,4 ton	377,7 ton
1947	2.653	1.092
1948	2.407	2.619
1949	3.043	5.204

Diğer Madenler:

Bu madenlerin hemen hepsi hususî teşebbüs ve eşhas tarafından işletilmektedir.

Bu mahfelfe cins madenlerin 1949 istihsal durumunu gösterir cetvel

<u>Madenin cinsi</u>	<u>Ölçüsü</u>	<u>İstihsal</u>
Amyant	ton	250
Antimuan (%30-50-Sb)	>	1.156
Borasil	>	7.082
Çimento	>	375.000
Galen (simli kurşun)	>	497
Lületaşı	Sandık	256
Maden suyu	Litre	1.062.201

Manganez (% 48-50 Mn)	ton	22.576
Manyezit	»	6.370
Zımpara	»	8.912

Tuz :

Son yıllarda memleketin muhtelif bölgelerinde istihsal olunan Tuz miktarları ile satış miktarları şöyledir:

Yıl	İstihsal	Satış
1946	602.904 ton	276.844 ton
1947	262.945 »	233.198 »
1948	266.160 »	266.000 »
1949	316.344 »	315.000 »

M. T. A. Enstitüsünün Faaliyeti:

Petrol Aramaları:

â) *Ramandağ Bölgesi* : Halihazırda Ramandağ'ında Petrol istihsali dört kuyudan yapılmaktadır. 1949 da yapılan ham petrol istihsal yekûnu 16.015 tondur.

Bir işletme olmayıp tecrübe mahiyetinde istihsal olunan bu 16.015 ton ham petrolden 1.266 tonu demiryollarına satılmış, 4.500 tonu yeni kuyuların açılmasında mahallen istihlâk edilmiş, 1.320 tonu rafineride yakıt olarak kullanılmış ve kalan 7.900 tonu ise rafineride petrol müşterileri elde etmek üzere

muamele görmüş ve aşağıdaki cetveldeki netice alınmıştır. .

b) *Adana Bölgesi*: Amerika'dan getirilmiş olan iki büyük sondaj makine ve malzemesi 1949 Eylül ayında Adana'da Hocaali ve Kozan civarında Ağzıkara mevkillerine taşınmış; iki yerden, biri 3000 metre derinliğe varmak üzere, sondaja başlanmıştır.

Maden Arama İşleri :

Çamdağ Demir Araması : Kuyu ve yarmalarla arama işlerine başlanarak göçmüş olan eski kuyular temizlenmiş ve cevherlerin seyrini ve zenginliğim tetkik maksadiyle 648 m. kuyu, 197 m. yarma açılmıştır.

Hasaңelebi Demir Araması: Cevher kitlesinin seyri, miktarı ve evsafını etüt gayesiyle 1949 içinde 334 metre galeri sürülmüş ve 1779 metre yarma açılmıştır. Deveci, Karamağara galerilerinde aramalar durdurulmuştur.

Kükürtlü Linyit Araması: Galerilerle arama ameliyesine tâbi tutulan Kükürtlü Linyit madeni 1949da işletme safhasına girebilecek bir durum arzettiği için Temmuz ayında Etibank'a devrolunmuştur.

Sondajlarla Aramalar:

1 — Linyit: Linyit yatakları üzerinde damarların genişlik, uzunluk ve ka-

Sene	Benzin kilo	Gazyağı kilo	Motorin kilo	Asfalt kilo
1949 Dahilde İstihlâk	682.761	79.400	2.885.080	4.519.721
Satış	503.814	79.400	1.618.999	2.185.746
	178.947	—	1.266.081	2.333.975
	112.346	—	1.229.826	1.513.339
Kalan	66.601	—	36.255	820.636

lınıklarını tesbit için, Balkaya, Ağzıaçık, Kükürtlü, Dodurga, Çeltek, Havza, Ağaçlı bölgelerinde muhtelif derinliklerde ceman 9454 metrelik sondaj yapılmıştır. Sondajlarla yapılan bu arama ameliyelerinde muhtelif el ve motorlu sondaj makineleri kullanılmıştır.

2 — Taş kömürü : Zonguldak'ta Karbonifer etütleri için ceman 2315 m. derinlikte, derin sondaj makineleriyle, kömür arama sondajları yapılmıştır.

3) — Muhtelif : Başören ve Baştaşa krom; Çamdâğ'da demir; Keçi, borlu'da kükürt; Ankara'da Yedek Subay ve Elektrik Havagazı Müessesesi ile Bursa'da Uçak alanı ve Tarım Okulu yanında su aramaları için ceman 1432 metre derinlikte sondajlar yapılmıştır.

Maden Prospeksiyonları :

1949da 211 eski, 136 yeni zuhur tetkik edilmiş ve bu suretle 1945 denberi devam eden ve M. T.A. tarafından yaptırılmakta olan prospeksiyon çalışmaları tamamlanmış bulunmaktadır.

Jeolojik Çalışmaları

Etütleri gerek Enstitü ve gerek Üniversite elemanları tarafından yapılan ve ceman 55.400 km² genişlikteki bir sahanın jeolojisi tamamlanmıştır. Bundan başka jeolojik lövesi yapılmış olan sahaların ozalit orijinallerinden 1: 100.000 ölçekli matbu haritalara geçirilmesine devam edilmiş ve 121 paftanın nakil işi bitirilmiş ve 1:100.000 ölçekli haritalardan 98 adet pafta 1.500.000 ölçekli haritaya geçirilmiştir.

Petrol Jeolojisi:

Raman sondaj kuyularının jeolojik murakabesine devam edilmiş, Adana'da Hocaali'nin detay jeolojisi ile, Hocaali ve Ağzıkara'nın 1: 10.000, 1 :25.000 jeolojik haritaları ikmal edilmiştir. Adana bölgesinin 1: 100.000 lik umumî jeoloji etütleri ile, Raman'da Ekinoid horizonu Sünni, deresine kadar etüt edilerek haritası bitirilmiştir.

Paleontoloji :

Makro: Zonguldak, Karaman, Karaköse bölgelerine ait materyel ve fosiller etüt edilmiştir.

Mikro :Ramandağ'ının 9,10,11,12,14 numaralı kuyularına ait materyel ve numuneler tetkik edilmiştir.

Jeofizik:

Sismik: Adana havalisinde Dağar Misis bölgesi etüdü bitirilmiş olup Çoltu civarının çalışmalarına devam edilmiştir.

Gravimetri etütlerine Hatay bölgesinde Amik ovasında, Adana güneyinde Karataş ile Seyhan - Hamitli ve Adana-Misis mıntakalarında etütlere devam edilmiştir.

Topografya Çalışmaları:

Muhtelif bölgelerde, muhtelif ölçeklerde teodolit, plânçete ve takeometre usullerinde 142070 hektarlık sahanın haritası yapılmıştır.

Resimhanede 445. adet kalk, 1213 boya ve 2495 muhtelif resim ve yazı işleri yapılmıştır.

Tahlil ve Tecrübe Lâboratuvarları :

Merkez ve Zonguldak kimya laboratuvarında ceman 2126 adet numune muayene edilmiştir. Bunlardan 915 adedi müesseselere, 45 adedi Bakanlık namına yapılan iş siparişleridir. Geriye kalan 1166 tahlil ve tecrübe ise Enstitünün kendi faaliyeti esnasında alınan numunelerdir.

Mineraloji-Petrografi Servisleri:

1949 da her zamankinden daha verimli ve yüklü olarak mesai göstermişlerdir.

1949 yılı hususî ve şahsî teşebbüsler için feyizli bir yıl olmuştur. Zira bu sene zarfında Ekonomi-Bakanlığından 499 adet maden arama ruhsatnamesi, 32 adet maden işletme ruhsatnamesi ve 6 adet maden imtiyazı verilmiş bulunmaktadır.